

ОБЛІК АГРАРНИХ РОЗПИСОК КОМЕРЦІЙНИМИ БАНКАМИ

За часів будь-якої політичної та економічної ситуації в Україні, незважаючи на надзвичайно низький рівень розвитку матеріально-технічної бази, сільське господарство було єдиною галуззю, яке завжди демонструвало позитивні тенденції розвитку. В сучасних умовах Україна б'є експортні рекорди поставок сільськогосподарської продукції за кордон, передусім до країн Європейського Союзу; для підвищення конкурентоздатності цієї галузі необхідним заходом є залучення достатньої кількості грошових коштів, що допомогло б збільшити кількість аграрної продукції та покращити її якість.

Ключові слова: аграрний сектор, банк, аграрна розписка, резерв, фінансування.

PRYTSIUK L. A., ROLINSKA A. O.

Vinnitsia Cooperative Institute

ACCOUNTING FOR AGRICULTURAL RECEIPTS OF COMMERCIAL BANKS

Agriculture - one of the most important sectors of the production sphere. The main means of production in agriculture is land. At the same time it is also the subject of labor, which is due to fertility makes it possible to grow crops. That land is a natural resource, which is based on agricultural production. During any political and economic situation in Ukraine, despite the extremely low level of development in logistics, agriculture was the only sector which has always demonstrated positive trends. In current conditions Ukraine beats records in export supplies of agricultural products abroad, especially to the European Union. To improve the competitiveness of this sector is necessary to attract a sufficient amount of cash that would help increase the amount of agricultural production and improve its quality. Agricultural lands require systematic improvement.

Keywords: agricultural sector, bank, agricultural receipt, reserve, funding.

Вступ

Сільське господарство є невід'ємною ланкою економіки України, але українські комерційні банки, обтяжені великою часткою фінансового ризику, надають сільськогосподарським товаровиробникам, передусім, лише короткострокові кредити з високою процентною ставкою. Це призводить до суттєвого недофінансування агропромислового сектора економіки України. У зв'язку з цим, ще у 2012 році, Верховною Радою України було прийнято Закон «Про аграрні розписки», який формально набрав чинності у січні 2013 році. Під аграрною розпискою слід розуміти товаророзпорядчий документ, який фіксує безумовне грошове зобов'язання, яке забезпечується заставою, здійснити поставку сільськогосподарської продукції або сплатити грошові кошти на визначених умовах. Аграрна розписка – гарна альтернатива кредитуванню, однак існує вагома проблематика, яка гальмує ефективне функціонування аграрних розписок в Україні.

Експериментальна частина

Аграрні розписки – це новий фінансовий інструмент для українських банків. «Агробізнес – ключовий сектор української економіки, і поліпшення доступу до фінансування, в тому числі за допомогою таких інноваційних фінансових інструментів, як аграрні розписки, є істотним стимулом для зростання», – упевнений директор Швейцарського бюро співробітництва в Україні Хольгер Тауш.

Українським фермерам вкотре обіцяють доступ до більш дешевого фінансування у порівнянні з банківським. Уряд за підтримки Світового банку та Державного секретаріату з економічних справ Швейцарської конфедерації (SECO) розпочали проект з випуску аграрних розписок у Вінницькій, Черкаській і Харківській областях. Впровадження інструменту аграрних розписок на всій території України відбудеться протягом п'яти років і лише за умови успішної реалізації проекту в трьох областях. Дотепер пілотний проект з впровадження аграрних розписок розпочато тільки в Полтавській області. «Перша аграрна розписка в Україні була підписана в лютому на 23 тони насіння соняшнику. Услід за нею з'явилися інші. За час пілотного проекту в Полтавській області було видано 10 аграрних розписок (дев'ять товарних розписок і одна фінансова) на 40 млн грн. Середній розмір зобов'язань за однією товарною розпискою – 3 млн грн. Найменша поставка в аграрній розписці, яка була засвідчена, – 34 тони соняшнику, і вона вже виконана. Найбільша – 2,5 тис. тонн кукурудзи.

Новий інструмент банкіри називають потенційно перспективним, але зараз вони не готові до роботи з ним. Українські банки з обережністю відносяться до нововведення, так як існує конкретна проблематика обліку та високий ризик.

Законом України «Про аграрні розписки» визначено, що аграрна розписка встановлює забезпечення виконання зобов'язань боржника за аграрною розпискою заставою його майбутнього врожаю. Предметом такої застави може бути виключно майбутній врожай сільськогосподарської продукції і розмір застави не повинен бути менший за розмір зобов'язання.

Застава майбутнього врожаю сільськогосподарської продукції за аграрною розпискою наділяє кредитора правом, у разі невиконання боржником зобов'язання за аграрною розпискою у порядку

примусового виконання зобов'язання боржника за аграрною розпискою, одержати задоволення вимог за рахунок заставленого майбутнього врожаю. Задоволення вимог кредитора може здійснюватися будь-яким шляхом, не забороненим законодавством. І навіть наділення кредитора за аграрною розпискою правом доростити заставлений майбутній врожай та/або зібрати врожай. Усі витрати, здійснені кредитором за аграрною розпискою на дорощування та збір сільськогосподарської продукції, відшкодовуються боржником в окремому порядку. Після збору врожаю та повного погашення зобов'язання боржника решта зібраної сільськогосподарської продукції залишається у боржника. У разі недостатності зібраного врожаю для повного погашення зобов'язання – предметом застави стає майбутній врожай боржника [5].

Предмет застави може бути застрахований кредитором або боржником. Кредитор та боржник можуть домовитись про спільне здійснення витрат на страхування предмета застави за аграрною розпискою.

Відповідно до ст. 8 Закону України «Про аграрні розписки» кредитор має право здійснювати моніторинг майбутнього врожаю сільськогосподарської продукції, що є предметом застави. Під моніторингом розуміється здійснення спостереження за майбутнім врожаєм та за боржниками, але разом з цим, закон забороняє безпосереднє втручання або перешкоджання господарській діяльності боржника. У випадку виявлення відповідних порушень кредитор має право скласти акт про порушення технології виробництва та вимагати від боржника усунення конкретного порушення [1].

Аграрна розписка підлягає обов'язковій реєстрації та нотаріальному посвідченню у порядку, передбаченому Законом України «Про нотаріат». Аграрна розписка вважається виданою з дня її реєстрації в Реєстрі аграрних розписок. Держателем Реєстру аграрних розписок є центральний орган виконавчої влади.

Аграрні розписки діють до повного їх виконання. За згодою кредитора дата виконання зобов'язання може бути перенесена на наступний маркетинговий рік [2].

Кредитор за аграрною розпискою зобов'язаний протягом трьох робочих днів з дня отримання виконання зобов'язання зробити на аграрній розписці напис «Виконано». Аграрна розписка з відміткою про її виконання до повторного обігу не допускається [4, с. 315–322].

Аграрна розписка – досить цікавий та неоднозначний юридичний інструмент. Передусім він спрямований на забезпечення фінансування майбутніх врожаїв сільськогосподарських товаровиробників, так як вони постійно стикаються з такими серйозними проблемами, як недостатність фінансових і матеріальних ресурсів для придбання сільськогосподарської техніки, агрегатів, худоби, пального, насіння, добрив та робочої сили. Тобто Закон України «Про аграрні розписки», спрямований на підтримку інвестицій у сільське господарство України. Але, на думку багатьох вчених конкретний закон – це чергова правова афера. Дійсно, існує занадто багато сумнівних правових норм у сфері обліку аграрних розписок. Серед них наступні:

1. Аграрна розписка є досить специфічним цінним папером, однак чинний план рахунків бухгалтерського обліку комерційних банків України не містить рахунків для обліку операцій, пов'язаних з аграрними розписками [4]. Тому деякі науковці почали ототожнювати аграрні розписки з векселями (які за сучасних умов господарювання практично не використовуються та втратили свою актуальність). Зумовлено це тим, що аграрна розписка і вексель мають спільні та відмінні ознаки, свої переваги/недоліки, вміло використовуючи які можна обирати той чи інший фінансовий інструмент. До спільних рис аграрної розписки та векселя можна віднести те, що зазначені фінансові інструменти:

- є механізмом залучення ресурсів з відстрочкою платежу;
- встановлюють безумовне боргове зобов'язання аграрія;
- можуть бути передані третій особі (напис «відступлено» та індосамент);
- не можуть бути знеруховлені, переведені у бездокументарну форму;
- набувають статусу виконавчих документів у разі вчинення виконавчого напису (протесту).

До відмінних рис аграрної розписки та векселя можна віднести такі:

- аграрна розписка видається як проти грошей, так і проти продукції, а вексель лише проти поставлених товарів, виконаних робіт, наданих послуг (розписка є більш універсальною);
- аграрна розписка забезпечується заставою майбутнього врожаю, а вексель не містить такої обов'язкової умови (розписка забезпечується заставою);
- виконання зобов'язання за аграрною розпискою можливе як шляхом поставки продукції, так і сплати коштів, а за векселем – лише сплати коштів (за аграрною розпискою можуть з'явитись додаткові ризики, пов'язані з реалізацією продукції);
- аграрна розписка є більш «дорогим» інструментом кредитування, оскільки підлягає нотаріальному посвідченню, а вексель – ні (розписка є більш витратною);
- індосамент при векселі може бути як іменним, так і бланковим, а при відступленні прав за аграрною розпискою обов'язковим є зазначення нового кредитора (вексель є мобільнішим у сфері визначення особи кредитора);
- часткове виконання за аграрною розпискою допускається лише за згодою кредитора, а держатель векселя не може відмовитися від прийняття часткового платежу (вексель є більш гнучким).
- аграрна розписка видається до завершення технологічного циклу виробництва, а термін платежу за векселем може бути різним (вексель є мобільнішим).

На нашу думку, вести облік аграрних розписок та векселів, як абсолютно ідентичних, є економічно нерозумним підходом.

2. Згідно з Постановою Правління НБУ «Про затвердження Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями» від 30.06.2016 р. № 351 [3] кредит під заставу майбутнього врожаю, у тому числі аграрна розписка буде прирівнюватися до кредиту без застави. Це означає завищення розміру кредитного ризику, отже, при видачі такого кредиту банку доведеться зменшити капітал. Усе це разом знову робить неможливим популяризацію і практичне застосування аграрних розписок. А отже аграрії знову не отримують доступних кредитів. Необхідно внести зміни до вище зазначеного положення щодо переведення аграрних розписок до вищої групи та зменшення норми резервування, оскільки видача аграрної розписки вимагає від банку 100% норми резервування. При реалізації наведеної вище пропозиції банки більш активно братимуть участь у проекті, так як це вагомо зменшить витрати банків на роботу з цим інструментом.

3. Як свідчить банківський досвід і статистичні дані, невеликі аграрні господарства є найбільш надійними позичальниками. Це пояснюється тим, що робота на землі для них – це не тільки бізнес, а й певна філософія життя, перевірена часом. Саме час є одним із визначальних чинників у роботі сільгоспвиробника. Для отримання результатів своєї праці, аграрій повинен працювати протягом року, часто й кілька років поспіль. Щоб аграрні розписки почали повноцінно працювати як інструмент банківського кредитування, банкірам також необхідний час для реалізації даного пілотного проекту, протягом якого будуть пом'якшені вимоги для визначення розміру кредитного ризику за операціями з аграрними розписками. Мова йдеться про надання дозволу банкам у процесі кредитування під аграрні розписки використовувати низькі значення коефіцієнту ймовірності дефолту.

4. Розроблена Незалежною асоціацією банків України концепція пілотного проекту, зокрема, передбачає, що позичальниками можуть бути малі та середні аграрні підприємства у розпорядженні яких знаходиться 5 000 га, а річний обсяг виручки від реалізації врожаю не перевищує 70 млн грн. При цьому, загальний розмір зобов'язання за аграрними розписками одного підприємства не може бути більшим, ніж 15 млн грн. Для банків максимальний розмір портфеля активних операцій з аграрними розписками не повинен перевищувати 10% від розміру регулятивного капіталу. Протягом часу реалізації пілотного проекту банки матимуть можливість сформувати портфелі операцій з аграрними розписками, а центральний банк отримає додаткові дані для подальшого вдосконалення методики визначення розміру кредитного ризику.

5. Наразі нотаріуси не отримали від Міністерства Юстиції роз'яснень щодо використання нового для них інструменту. Виникає питання, чи юридично грамотними були оформленні раніше видані розписки?

6. Усі сільськогосподарські підприємства повинні отримати від Державної Фіскальної Служби загальне податкове роз'яснення, що дасть змогу компаніям правильно обліковувати операції з аграрними розписками.

7. Не визначений розмір мита, який потрібно сплачувати за аграрними розписками. Грамотне ведення бухгалтерського обліку є неможливим, поки розмір мита не встановлений.

8. Законом України «Про аграрні розписки» не визначено, яка ціна встановлюється на майбутній врожай з урахуванням вкладених витрат при проведенні розрахунків по аграрній розписці та за отримані матеріальні або фінансові ресурси боржником (п. 1-8 ст. 4 Закону) [1].

Варто наголосити на тому, що аграрні розписки – це порівняно новий фінансовий інструмент і для українських аграріїв і для сучасних банків. Запровадження чогось нового – це завжди своєрідна небезпека та виникнення певних труднощів. До того ж залучити українських аграріїв до нового методу кредитування досить складно.

Наприклад, у Бразилії аграрні розписки уже більше 10 років успішно функціонують. Їхнє головне завдання, як і в Україні, полягало в отриманні ресурсів для ведення сільськогосподарської діяльності. Щорічно обсяги кредитування аграрного сектору в Бразилії досягають близько 5 млрд дол. США, з яких 40% приходить на аграрні розписки. Цей інструмент став своєрідною альтернативою банківським кредитам або авансам трейдерських компаній. Слід зазначити, що за останні десять років виробництво основних сільгосппродуктів у Бразилії більш ніж подвоїлося. Якщо в 2001/02 МР виробництво кукурудзи склало 35,5 млн т, а соєвих бобів – 43,5 млн т, то в сезоні 2012/13 ці показники зросли до 74 млн т (204%) і 83,5 млн т (192%) відповідно. За оцінками аналітиків саме введення в обіг аграрних розписок є одним із ключових факторів зростання виробництва цих культур.

Висновки

Підсумовуючи вище наведене, слід підкреслити, що загалом аграрні розписки – це позитивний та ефективний фінансовий інструмент як для український сільгоспвиробників, так і для комерційних банків. Проте, існують численні застереження щодо банківського обліку та бухгалтерського обліку сільськогосподарських підприємств. Тому, зважаючи на те, що більшість бухгалтерів фермерських господарств та комерційних банків не обізнані з діючим законодавством України (яке на теперішній час є далеко недосконалим, і можуть виникнути спірні питання) необхідно:

- внести зміни і доповнення до Закону України «Про аграрні розписки»;
- внести зміни і доповнення до Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України щодо

запровадження окремих банківських рахунків для ведення обліку аграрних розписок;

- з метою інформування та узгодження роботи сільськогосподарських товаровиробників запровадити безкоштовний консультативний центр, у роботі якого братимуть участь представники банків, представники відповідних громадських організацій та представники влади, відповідальні за роботу аграрного сектору економіки.

Література

1. Про аграрні розписки : Закон України від 06.11.2012 р. №5479 – VI [Текст] // *Голос України*. – 2013. - №11. – 18 січня.
2. Про нотаріат : Закон України від 02.09.1993 р. №3425 – XII [Текст] // *ВВР*. – 1993 р - №39. – Ст.383.
3. Про затвердження Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями : Постанова НБУ від 30.06.2016 р. №351. [Електронний ресурс]. – Доступний <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/ru/v0351500-16>.
4. Домбровський С.Ф., Тараненко Л.С. Аграрна розписка як інструмент регулювання договірних відносин за участю сільськогосподарських товаровиробників. *Університетські наукові записи*, 2013, №4 (48). С. 315-324.
5. Про затвердження Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України та Інструкції про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України : Постанова НБУ від 17.06.2004 р. № 280. [Електронний ресурс]. – Доступний <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0918-04/page>
6. Павленко О. Аграрні розписки як дієвий механізм кредитування. *Українська правда // Економічна правда* // розділ «Влада», 2015. [Електронний ресурс]. – Доступний <http://www.epravda.com.ua/columns/2015/08/14/555042/>.
7. Про обіг векселів в Україні : Закон від 05.04.2001р. № 2374-III. [Електронний ресурс]. – Доступний <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2374-14>

Надійшла 09.11.2016; рецензент: д. держ. упр. Іванюта П. В.